

Тема розширення підстав встановлення довірчого управління безперечно є дуже актуальною і має цілком практичне значення, оскільки може дозволити врегулювати широке коло різноманітних майнових відносин, а також сприяти підвищенню ефективності цивільно-правового регулювання загалом.

- ¹ Майданик Р.А. Поняття інституту довірчого управління майном у проєкті Цивільного кодексу України// Підприємництво і право: / Збір. наук. праць - К., 1998 - С. 190.
- ² Ясус М. О довірительном управленні имуществом// Законодательство и экономика, 1999. - №3(181).-С.30.
- ³ Майданик Р.А. інститут довірчої власності (траст): природа прав, умови реєстрації в право України//автореф. дис. ...канд. юр. наук. К. - 1996. - С.21.
- ⁴ Слюсаревський М.М.Теоретичні проблеми договірної управління чужим майном в Україні // Автореф. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук. - Х., 1999. - С. 5.
- ⁵ Сліпченко С.О. Право довірчої власності. - Харків.: Консум, 2000. - С. 63.
- ⁶ Суханов Є.О. Лекції про право власності. - М., 1991. С. 54
- ⁷ Сліпченко С.О. Право довірчої власності. - Харків.: Консум, 2000. - С.53.
- ⁸ Брагінський М.І., Вітрянський В.В. Договірне право. Кн.1: Загальні положення. - М., 1997. С. 223.
- ⁹ Майданик Р.А. Траст: власність та управління капіталами. - К., 1995. - С. 135-136.
- ¹⁰ Міхєєва Л.Ю. Довірче управління майном. - М., 1999, С. 91-100.

С. Нижний,
студент 5 курсу Хмельницького інституту
регіонального управління та права

ЗАСТАВА ЯК МІЖГАЛУЗЕВИЙ ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ

Застава є класичним цивільно-правовим інститутом, відомим ще з часів римського приватного права. Застава – це спосіб забезпечення виконання зобов'язання, в силу якого кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставаодавцем) забезпеченого заставою зобов'язання одержати задоволення з вартості заставленого майна переважно перед іншими кредиторами.

Аналізуючи правову природу застави як цивільно-правового способу забезпечення виконання зобов'язання не можна не звернути увагу на існування в конституційному, кримінально-процесуальному, фінансовому праві інститутів, що іменуються відповідно "грошова застава", "застава", "податкова застава".

Власне, така поліфункціональність терміну "застава" породжує запитання: яка причина такого неоднозначного тлумачення вказаного інституту – недосконалість юридичної техніки українського законодавця, чи, можливо, деякі ознаки застави, які характеризують її як міжгалузевий правовий інститут?

Для того, щоб дати відповідь на вказане питання, з'ясуємо, насамперед, значення терміну "застава" не торкаючись його галузевого змісту. Так, у словнику С.І. Ожегова виділяється три значення застави:

1. Віддання (майна) в забезпечення зобов'язання, під позику.
2. Віддана в таке забезпечення річ.
3. Доказ, забезпечення чого-небудь¹.

Перших два значення застави певною мірою відповідають цивільно-правовому розумінню застави. Перше, зокрема, розуміє під заставою власне передачу майна в забезпечення зобов'язання: як процес або як кінцевий результат цього процесу. Друге – саму річ, що підлягає передачі в забезпечення виконання зобов'язання. Для нашого дослідження найбільший інтерес становить тлумачення слова "застава" як "доказу або забезпечення чого-небудь". На нашу думку, вказаним третім значенням терміну "застава" охоплюються перші два, і це значення є першоосновою для виникнення цілого ряду правових інститутів, в назвах яких є слово "застава". Найважливішою передумовою для цього є розуміння застави як "забезпечення". Забезпечувальна функція застави як інституту цивільного права є найважливішою – нею визначається сама доцільність існування застави. Але забезпечувальна функція притаманна й іншим формам застави – в конституційних, кримінально-процесуальних, фінансових правовідносинах застава існує також насамперед для забезпечення. А тому відмінність між вказаними правовими інститутами в різних галузях права пов'язана з об'єктом забезпечення. Таким об'єктом, як зазначалося вище, може бути не лише цивільно-правове зобов'язання.

Так, в конституційному праві існує інститут грошової застави, яка передбачена ст. 43 Закону України "Про вибори народних депутатів України". Грошову заставу зобов'язані вносити партія (блок) – у розмірі п'ятнадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, та кандидат у депутати, якого висунуто в одномандатному окрузі – у розмірі шістдесяті неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Грошова застава повертається лише партіям (блокам), які взяли участь в розподілі депутатських мандатів та депутатам, обраним в одномандатних округах. У випадку необрання грошова застава перераховується до Державного бюджету України.

Тут застава не забезпечує виконання певних зобов'язань з боку кандидатів, а швидше є стримуючим фактором, котрий примушує кожного претендента оцінювати свої можливості бути обраним.

Податкова застава є інститутом фінансового права, який покликаний захистити інтереси споживачів бюджетних коштів, фінансування яких здійснюється за рахунок державного бюджету, користувачів соціальних програм. Закон України "Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" визначає податкову заставу як спосіб забезпечення не погашеного в строк податкового зобов'язання платника податків.

Незважаючи на схожість визначень, інститути застави (цивільно-правове розуміння) та податкової застави розрізняються предметом регулювання, сферою застосування та підставами виникнення. Податкова застава застосовується виключно в сфері фінансових правовідносин, обов'язковими учасниками яких виступають суб'єкти підприємницької діяльності з приводу сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету.

В кримінальному процесі застава є одним з запобіжних заходів. Ст. 154-1 Кримінального процесуального кодексу вказує, що застава полягає у внесенні на депозит органу досудового слідства або суду підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, іншими особами грошей чи передачі інших матеріальних цінностей з метою забезпечення належної поведінки, виконання зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання без дозволу слідчого або суду, явки за викликом до органу розслідування і суду особи, щодо якої застосований запобіжний захід. У випадку порушення взятих на себе зобов'язань застава за рішенням суду звертається в дохід держави. Сума застави визначається органом, що обрав такий запобіжний захід.

В даному випадку застава також виступає способом забезпечення виконання зобов'язання, але таке зобов'язання носить не цивільно-правовий, а кримінально-процесуальний характер.

Надзвичайно цікавими для аналізу суті застави з точки зору її міжгалузевої природи є норма, закріплена в "Положенні про паспорт громадянина України" затвердженею Постановою Верховної Ради України від 2 вересня 1993 року, якою забороняється передача в заставу паспорта громадянина України. Тлумачення даної норми свідчить, що тут мається на увазі застава в цивільно-правовому розумінні. Мова йде про випадки, коли, наприклад, при укладанні угод побутового прокату відеокасет майнодавці пропонують наймачам для гарантування того, що майно буде вчасно повернуте, передавати "у заставу" паспорт.

Але в даному випадку застава неможлива не лише тому, що паспорт – це документ, який має особливий правовий статус. Відповідно до Закону України "Про заставу", в разі невиконання заставодавцем зобов'язань за основним договором, заставодержатель не зможе отримати задоволення з вартості заставленого майна – паспорта, оскільки він як документ, що посвідчує особу, не має матеріальної цінності.

Отже, проаналізувавши правову природу застави крізь призму цивільного, конституційного, кримінально-процесуального, фінансового права, приходимо до висновку, що існування в українському законодавстві таких категорій, як "грошова застава", "застава" (кримінально-процесуальне значення) пов'язане насамперед з низьким рівнем законодавчої техніки. Адже, якщо термін "податкова застава" ще передбачає на семантичному рівні відмежування її від застави як способу забезпечення виконання цивільно-правових зобов'язань, то терміни "грошова застава" або просто "застава" в кримінально-процесуальному розумінні дають підстави для хибного ототожнення їх з заставою як способом забезпечення виконання зобов'язань, що передбачена в діючому Цивільному кодексі. Саме тому, на нашу думку, доцільно було б у відповідних нормативно-правових актах термін "грошова застава" замінити на "вборча застава", а термін "застава" як запобіжний захід – на "запобіжна застава".

Але, разом з тим, якщо розглядати заставу з точки зору її галузевої приналежності, то можна зробити ще один не менш важливий висновок – єдиною спільною рисою усіх перерахованих інститутів є їх забезпечувальна функція, яка виступає в різних формах. Ця забезпечувальна функція поза галузевим змістом застави і дає підстави стверджувати, що широке використання вказаного терміну при конструюванні відповідних правових інститутів характеризує заставу саме як міжгалузевий правовий інститут.

¹ Ожегов С.И. Словарь русского языка. - М., 1990. – С. 213

О. Олійник,
*студент 1 курсу юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

РОЗВИТОК ШЛЮБНО-СІМЕЙНОГО ПРАВА В КИЇВСЬКІЙ РУСІ

Розвиток правової системи України, як і будь-якої держави, потребує глибокого вивчення та осмислення історичного досвіду. Повною мірою це стосується й шлюбно-сімейних відносин. Без цього незрозумілими залишаються існуючі до сьогодні, поряд з офіційною реєстрацією шлюбу, традиції вінчання в церкві та святкування весілля, яке супроводжується своєрідними обрядами, звичаями. Виникає питання: якщо ці явища не закріплені в законі, то чому вони виникли і, більше того, закріпилися в свідомості людей і в силу чого продовжують побутувати в суспільстві? Як на мене, відповідь на це питання слід шукати в історії нашого народу, в історії українського шлюбу та сім'ї. І в даній роботі, не претендуючи на вичерпність, я спробую зробити це.

Як зазначалося в "Повісті временних літ", союзи племен, що увійшли до складу Київської Русі, мали "обичаї свої, закони батьків своїх і перекази". Це повною мірою стосується й шлюбно-сімейних відносин. На території дохристиянської Русі не було єдиного способу укладання шлюбу. Існували щонайменше три форми цього союзу: викрадення, купівля та приведення нареченої. Зупинимось детальніше на кожній з них.

Один з найпоширеніших - викрадення нареченої (умичка, умикання), що підтверджується наявністю різного роду обрядів і церемоній, які збереглися до нашого часу. Так, у деяких селах України кращі друзі нареченого викрадають його дружину під час весілля і повертають її за гроші або пляшку горілки.

Другою формою укладання шлюбу у східних слов'ян була купівля нареченої. Те, що такий спосіб використовувався в Київській державі, доводить існування відповідних місцевих обрядів у сучасній Україні. Наприклад, у селі Уладівка Вінницької області діє звичай: нареченої з ріднею та друзями приходять до воріт своєї майбутньої дружини і починають торг (так званий "викул"), предметом якого є наречена. Коли ціну узгоджено, представники нареченої, яким було доручено викуп, відчиняють ворота і впускають гостей. Наречена при цьому виходить з хати подивитися, кому її продали.

Згідно з текстом літопису, на теренах Київської Русі існувала й інша форма укладання шлюбу, яка отримала назву "приведення". Дівчата, які видавалися заміж шляхом приведення, називалися "водимими" дружинами. Князь Володимир Великий, за свідченням літописця, до прийняття християнства мав п'ять "водимих" дружин, що й відрізняло їх від інших наложниць.

Стосовно припинення шлюбу в дофеодалній період Київської Русі (IX–X ст.), то він розривався як з волі чоловіка, так і за згодою двох сторін. Устав Ярослава, наприклад, свідчить, що чоловіки могли розривати шлюб з жінкою через її жіночі та інші хвороби. Характерною особливістю руського права IX – X ст. було те, що дружина після смерті чоловіка мусила слідувати за ним в загробне життя, закінчуючи життя самогубством.

Щодо особистих стосунків між чоловіком і жінкою, то тут домінує патріархат. Всі відносини розглядалися під одним і тим же кутом зору речових відносин, і для сімейних прав як особливої категорії ще не було місця. Підтвердженням патріархальних стосунків є один з обрядів, який зберігся до наших часів. Це обряд роззування жінкою чоловіка. На те, що даний звичай існував у Київській Русі, вказує той факт, що, як відомо з літопису, дочка відомого полоцького князя Рогнеда не захотіла вийти заміж за Володимира Святославовича (сина Святослава від ключниці княгині Ольги, рабині Малуші), оскільки вважала принизливим для себе "разути рабнича".

Патріархальна влада чоловіка проявлялась і в праві покарати дружину. Існують достовірні дані про те, що чоловік міг убити дружину у випадку зради.

Щодо регулювання майнових відносин подружжя, то до нашого часу дійшло мало відомостей. Проте, виходячи з того, що чоловік мав практично повну владу над жінкою, можна зробити висновок, що останній розпоряджався усім майном у сім'ї, в тому числі і приданим, яке приносилося дружиною. Батько також мав повну владу над дітьми. Він мав право покарати їх, продати та розпорядитися їхньою шлюбною долею. Діти не мали ніяких прав на майно, яке належало батьку. Коли син ставав дорослим, тобто міг сам собі заробляти на прожиток, а дочка видавалась заміж – аж тоді батько втрачав владу над ними.